

Jože Možina

“ODPAD K PRAVOSLAVJU, TO JE K RAZKOLNIŠTVU”

*“Sv. Mihael, nadangelj,
brani nas v boju proti satanu in hudobnim
duhovom, ki hodijo po svetu v
pogubo duš.”*

*(Naslov uvodnika v
Zgodnji Danici, 11. 11. 1889)*

Leta 1889 so se v Podragi na Vipavskem, pod vodstvom izobraženih in liberalno usmerjenih vaščanov, odločili, da bodo z odpadom od katoлиštva in prestopom v pravoslavje izsilili župnijsko samostojnost. Ta dogodek je zaradi izvirnega ljudsko-religioznega značaja in razpleta zelo zanimiv in zasluži našo pozornost. Na podlagi sodobnega časopisnega poročanja, škofijskega ter župnijskega arhivskega gradiva in ljudskega izročila se pred bralcem razkrije in obnovi celotno dogajanje. Rekonstrukcija ima najprej značaj zgodbe in se tako tudi bere. Kronološka obravnava daje zgodbi historičen značaj, znotraj tega pa podatkovna zgodovina, kjer viri to omogočajo, odpira prostor vsakdanjim dogodkom; usodam posameznikov in usodi lokalne skupnosti.

Podraga je v cerkveno-pravnem pomenu skupaj z Lozicami, kot podružnica spadala pod vikariat Šentvid¹, ki leži okrog dva kilometra višje v Vipavski dolini, v smeri Razdrtega, njena matična župnija pa je bila prafara sv. Štefana v Vipavi.

Kaplanijo v Šentvidu je 30. novembra 1579 ustanovil vipavski “fajmošter” Janez Ottinger na prošnjo šentviških občanov in vipavskega stolnega vikarja. Kaplani so imeli pravico deliti vse zakramente in opravljati službo božjo, vendar pa so bile vse župnijske (farne) pravice do leta 1786 pridržane matični vipavski fari. Šentviški kaplani so opravljali duhovniško službo v vseh devetih podružnicah vipavske fare, tudi v Podragi.

Beneficij² v Podragi sta z ustanovnim pismom 13. novembra 1758 k novi kapeli sv. Urbana ustanovila podraška rojaka Fran Josip Trošt, nadžupnik v Rogatcu na takratnem Spodnjem Štajerskem, in njegov brat Elija Ignacij Trošt, župnik pri sv. Vidu pri Ptuju. Darovala sta 3000 goldinarjev glavnice, od katere naj bi beneficiat užival letne obresti, kar naj bi mu omogočalo bivanje v Podragi; na teden naj opravlja po dve maši

¹ Za imenovanje tega kraja in njegovih prebivalcev je več možnosti. V sodobnih virih se največkrat uporablja Šentvid ali Št. Vid; razen v citatih, sem uporabljal prvo obliko. Prebivalci vasi in okoličani imenujejo vas Šembid; Podnanos, sedanjti uradni naziv kraja, je nastal v povojnem času.

² Beneficij je cerkvena služba, vezana na določene dohodke, beneficiat pa je tisti, ki omenjene dohodke uživa – v našem primeru duhovnik v Podragi.

za ustanovnika in ob nedeljah popoldne poučuje otroke krščanski nauk. Pozneje so obveznost glede maš z dovoljenjem knezoškofijskega ordinariata skrčili na eno mašo tedensko. S pismom nadškofijskega ordinariata v Gorici 1. avgusta 1793 je moral podraški benedicat v duhovnem pastirstvu pomagati šentviškemu vikarju. Dohodki benedicata pa so se v stoletju njegovega obstoja realno močno zmanjšali, kar potrjuje tudi izjava ljubljanskega knezoškofa Jerneja Vidmarja (1860-1875) ob birmovanju v Šentvidu leta 1868, ko je izjavil, da prinaša podraški benedicat toliko dohodkov, da lahko duhoven od njih le pol leta živi³. Kljub vsemu pa je bila leta 1883 sezidana nova benedicatska hiša. Denar za to so pridobili iz prodanega občinskega gozda, 200 gld je dala podraška cerkev, 100 gld pa je prispeval sam cesar Franc Jožef I. Prvi duhovnik je bil po župnijskih virih sodeč Urban Tropav, ki se ga v Podragi omenja leta 1770. Do ustanovitve župnije se jih je zvrstilo petnajst. Šestnajsti, Franc Pleško, pa je bil leta 1890 z ustanovitvijo župnije imenovan za prvega podraškega župnika.

Prizadevanja Podražanov za večjo samostojnost na verskem področju imajo bogato preteklost. Že 16. februarja 1787 so vložili prošnjo za lastno pokopališče, leta 1849 pa so isto prošnjo ponovili. Marca 1850 je bila prošnja uslišana in Podražani so se zavezali, da ostane - ne glede na to, da imajo lastno pokopališče -, razmerje podružne občine Podraga do vikariata v Šentvidu nespremenjeno. Vikar v Šentvidu je ohranil pravico v Podragi pokopavati po stolnem redu in si zaračunavati za pot po še 20 krajcarjev. Občina Podraga pa se je zavezala plačevati letni stolni ekvivalent. Knezoškofijski ordinariat je še dal vedeti, da želi ohraniti dosedanje razmerje med Podrago in vikariatom v Šentvidu, kar so Podražani v poravnavi tudi obljubili. Kljub temu pa so vaščani že leto pozneje, to je 13. aprila 1851., od knezoškofijskega ordinariata prosili za cerkveno ločitev od Šentvida. To prošnjo jim je ordinariat zavrnil: "Ordinarjat nima povoda za ustanovitev samostojne kuracije v Podragi, pač pa ima vzrok proti ustanovitvi. Podružna občina Podraga se je še prejšnje leto, ko je bila naprava lastnega pokopališča dovoljena, proti vsaki nadaljni ločitvi od Šentvida in za obstoj pri istem izjavila. Pri tem ima tudi ostati; ker je za duhovne in dušeskrbne potrebe podružne občine Podraga po dosedanji uredbi popolnoma dobro preskrbljeno, in je le od občanarjev odvisno, da to uvedbo

s prejšnjim čutom v svoje večno povečanje primarno porabijo."⁴

Ta odgovor pa Podražanov ni oplašil, marveč so prošnje za samostojnost še naprej pošiljali. Zanimivo je, da je občinsko predstojništvo v Podragi, ko je 25. februarja 1872 spet poprosilo za ločitev od Šentvida in ko na svojo prošnjo za samostojnost ni dobilo odgovora, z dopisom 5. julija 1872 znova prosilo za naglo rešitev. Ko pa je 22. julija prišel negativen odgovor, so občinski možje svojo vlogo (ali prepis le-te) zahtevali nazaj. Ordinariat jih je poučil, da vlog ne vračajo in da ne morejo zahtevati niti prepisov, saj mora vlagatelj za svojo uporabo izvirnik ohraniti doma.

V svojem razmerju do Šentvida so se Podražani počutili zelo podrejene in ponižane. Spomenica navaja nek spis, kjer naj bi bilo zabeleženo, da so "kakor priklonjen pes"⁵. Kaže, da je bil boj za samostojno župnijo glavna postranska zadeva podraškega županstva od začetka druge polovice 19. stoletja naprej. Šlo je za pravo kontinuirano vaško politiko, ki je leta 1889 dosegla svoj vrhunec in epilog. Pokopališče in z njim dovoljenje pokopavati doma so že imeli, potrebovali so še krstni kamen. Našla se je radodarna cerkvena dobrotnica in brez vsakega cerkvenega dovoljenja so leta 1881 v cerkev svojevoljno postavili krstni kamen. Ko je prišel šentviški vikar Ivan Tomažič v Podrago opravljat duhovno službo, je tam našel krstilnico, ki so jo vaščani sami vtihotapili. Tomažič v dopisu ljubljanskemu škofijskemu ordinariatu 20. oktobra 1884, ko se je zadeva s Podrago še zapletla, pripoveduje, da se je tedaj premagal in Podražanom ni nič očital, pač pa se je ob prvi priliki pritožil pri ljubljanskemu ordinariju Janezu Zlatoustu Pogačarju. Knezoškof mu je tedaj zagotovil, da Podražanom tudi to ne bo pomagalo priti do zaželenega cilja. Ta škofova izjava je prišla gotovo tudi do ušes Podražanov, zato si ti za časa življenja škofa Pogačarja niso upali izprostiti dovoljenja za krščenje. Pogačar je leta 1884 umrl, 20. septembra 1885 pa je občinsko predstojništvo v Podragi na ordinariat v Ljubljani že vložilo prošnjo, da se dovoli delitev sv. krsta v domači cerkvi. Ta prošnja ni bila uslišana, pač pa je knezoškofijski ordinariat 27. maja 1887 tedanjega kuratnega

³ Spomenica, str. 4.

⁴ Spomenica, str. 13; citati so dobesedni, brez popravkov, razen, ko gre za tehnične (tiskovne ali rokopišne) napake.

⁵ Spomenica, str. 15.

beneficiata Frančiška Pleška pooblastil, da sme v podružni cerkvi v Podragi krščevati in pokopavati, vendar mora vsak obred zaradi vpisovanja v župnijsko matično knjigo prijaviti vikarju v Šentvidu. Njemu mora izplačati tudi pripadajočo cerkveno dajatev – štolnino. Krstno vodo so morali še naprej dobivati iz Šentvida ali Vipave.

Podražani so torej v svojem osamosvajanju dosegli še eno stopnjo, kar kaže na to, da se je Cerkev na daljši rok le prilagajala volji ljudstva in se s tem poskušala izogibati sporom, ki bi škodovali njenemu ugledu. Obenem pa je z zavlačevanjem želela preprečiti, da bi samovoljna dejanja, kot je bilo podraško, dobila posnemovalce.

Podraško županstvo pa v nagajanju cerkveni gosposki, ki ni hotela uslišati "pravičnih" zahtev njihove vasi, ni prenehalo. Z odtegotvanjem bere, ki jo je bila vas po takratni ureditvi dolžna duhovniku, so udarili po žepu šentviškega vikarja, Ivana Tomažiča, ki je moral bero 5. marca 1884 sodno izterjati. Županstvo v Podragi mu je zastanek 10 gld izročilo preko okrajnega glavarstva v Postojni, in to s suvereno pripombo, naj v prihodnje, ko bo terjal plačilo svojega dela, prej zadovoljivo opravlja svojo službeno dolžnost v občini Podraga. Ta očitek je vikar v svojem dopisu na okrajno glavarstvo 10. marca 1884 zavrnil

kot zlobno sumničenje in prostaško laž. Spor z vikarjem pa se je umiril, saj je Tomažič v svojem dopisu na glavarstvo v Postojni z dne 31. januarja 1888 napisal, da mu je občina Podraga ob odhodu iz Šentvida enoglasno dala pismeno zaupnico, da je z njo postavno in pohvalno ravnal. Podražani so se pač od vikarja Tomažiča, ki jim ni mogel več ne škoditi ne koristiti, kar zgledno poslovili in svoje sile usmerili drugam. Junija 1887, na jurjevo, so Podražani pohiteli z dopisom Ivanu Demšarju, župniku v Ledinah, ki je bil imenovan za novega vikarja v Šentvidu. Še na Ledine so mu pisali pismo, datirano s 26. aprilom 1887; v pismu poudarjajo, da nočejo in ne morejo biti pod nobeno ceno s Šentvidom še nadalje združeni. V nadaljevanju pravijo, da so krivična bremena zanje neznosna in da se mora nenaravna vez s Šentvidom razvozlati ali prese-

kati. Podraško županstvo je novega dohovnega pastirja tudi obvestilo, da ga po sv. Juriju nočejo več uporabljati in plačevati. Pripominjajo, da so izjavo s podobno vsebino poslali tudi knezoškofijskemu ordinariatu v Ljubljani⁶. Omenjena dopisa, ki sta tempirana na zamenjavo šentviškega vikarja, kažeta na novo, preračunano ofenzivo na poti k samostojnosti. Posebej dopis Demšarju kaže, da so se Podražani pri doseganju svojih ciljev hoteli izogniti intrigam na osebni ravni (kot se je dogajalo do tedaj) in novega vikarja izločiti, še preden bi se ta pojavil v vasi.

Edino sredstvo, s katerim je v ta namen razpolagala Podraga, je bilo seveda odtegotvanje bere. Vsi Podražani, razen hišnih števil 4 in 5, ki sta skoraj bliže Šentvidu kot Podragi, so se ob pobiranju bere za leto 1887 uprli in je niso hoteli dati.

Podraga

Vikar jim je poslal opomine, Podražani pa so po svojem zastopniku Ivanu Božiču iz Podrage, hišna št. 87, poslali ugovor. Začela se je pravda. Vikar se je 24. novembra 1887 pritožil na okrajno glavarstvo v Postojno. To je 5. oktobra 1888 razsodilo, da se mora bera za leto 1887 zbrati v 14 dneh in v nasprotnem primeru zagrozilo z rubežem. Mala podraška občina pa je še naprej spretno izkoriščala pravne mehanizme, ki so bili sicer obsojeni na neuspeh, vendar so politizirali "podraški primer" in dolgoročno vodili vodo na mlin svojim zahtevam.⁷ Tako so se Podražani

⁶ Pismo omenja *Spomenica*, hranijo pa ga v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani (NŠAL); ŠAL/Ž, fasc. Spisi Podraga 1887.

⁷ 15. aprila 1888 pravijo, da obče znane razmere med Podrago in Šentvidom ne dopuščajo, da bi se udeležo-

proti razsodbi glavarstva 24. oktobra 1888 pritožili na deželno vlado. Ta je z razsodbo z dne 31. avgusta 1889 pod št. 131 okrajno glavarstvo v Postojni pooblastilo za rubež. Epilog te pravde pa sega že v čas podraškega "razkolništva". Po dogovoru deželnega predsedništva s tedanjim škofom Jakobom Missio je rubež zaradi "novo nastalih razmer" izostal, podraško bero pa je vikarju Demšarju izplačal kar škof sam. S tem je odpadla potreba po izvršitvi terjatve, hkrati pa je pravno stališče do rubeža ostalo nedotaknjeno. Škof Missia je tako sprejel salomonsko rešitev, ki naj bi za silo reševala cerkveno avtoriteto, čeprav je bil glavni namen njegovega dejanja umirjanje napetega položaja. Podražanom je želel odvzeti povod za njihovo ravnanje, saj so sami pri odtegotanju bere ves čas poudarjali svoj neugoden materialni položaj.

Za občinski odbor pa je škofovo posredovanje, ki so ga nedvomno pravilno razumeli kot popuščanje, pomenilo pomembno zmago. Tako so preprečili eksekucijo - izvršitev rubeža, vaška skupnost pa je s silo le dosegla, da od sv. Jurija 1887 dalje vikarju v Šentvidu niso več dajali bere. Ko je meseca oktobra leta 1889 vikar Ivan Demšar v Podragi pobiral bero, mu je (oziroma onim, ki so pobirali) Ivan Semenič (poznejši podraški staroverec), posestnik iz hišne št. 28, vzem mernik in ga nesel k županu "v svrhu cementiranja".⁸ Mernika mu niso več vrnil in je dolgo časa (menda do leta 1911) počival visoko na polici v občinski pisarni, ki je bila v spodnji levi sobi šolskega poslopja. Ob posebnih prilikah so ga liberalni očetje po pisanju podraške župnijske kronike opremili s kakim za duhovnika izzivalnim napisom.

Pravda okrog bere šentviškemu vikarju je bila Podražanom pravzaprav otipljiv kamen spotike, na katerem so hoteli dokazovati krivico, ki naj bi se jim godila, in izposlovati svoje zahteve. Tako je razumel tudi škof Missia. Bolj verjetno pa je, da so Podražani razmišljali o radikalnejših sredstvih že takrat, ko so jim prišli na ušesa sklepi dekanijske konference v Vipavi (7. januarja 1889), pravdo z bero pa so le izrabili za povod svojega upora. Na januarskem sestanku pri dekanu Matiji Erjavcu je sodelovalo še osem duhovnikov, ki so spadali neposredno pod vipavsko dekanijo.

Pod prvo točko so razpravljali o novih župnijah. Dekan je prosil prisotne duhovnike za podatke in utemeljitve svojih predlogov. Svoje mnenje je med drugimi izrazil tudi šentviški vikar Janez Demšar. V zapisniku konference piše: "Janez Demšar misli, da bi bilo brezdvomno v blagor ljudstvu in duhovnikom, ako bi mesto beneficijatov v Podragi in na Lozicah en kaplan v Šentvidu nastavljen bil. Vsi navzoči g. g. kurati spoznajo, da so vsi tri beneficiji v dolini Vipavski 'de malo', a ker se računati mora z obstoječimi faktorji mora ostati želja g. Demšarja le *primus desiderium*."⁹

Mnenje šentviškega vikarja je s potrditvijo dekanijske konference izničilo vse dotedanje podraške želje in prizadevanja. Demšarjev predlog je bil celo korak nazaj, saj bi po tej ureditvi Podražani izgubili stalnega beneficijata, duhovno službo pa bi opravljal kaplan iz Šentvida. Čeprav je bila konferenca diskretnega značaja, so Podražani kmalu izvedeli za njene sklepe. Morda prav iz ust vikarja Demšarja.¹⁰ "Obstoječi faktorji", na katere so morali šentviški vikar in cela dekanija računati, pa so bili nedvomno prav Podražani. V drugem delu dekanijske konference so duhovniki razpravljali o novih samostojnih župnijah v njihovi dekaniji in soglašali, da naj bi te bile: Šentvid, Šturje, Goče, Planina, Col, Budanje in Vrabče. Poleg kriterija, ki je upošteval razpršenost poselitve oziroma oddaljenost od župnijske cerkve, je bil pomemben podatek tudi število prebivalcev. Tako imata Planina in Vrabče 744 oziroma 749 duš, ostale pa tudi več kot 2000. Podraga je imela takrat 505 prebivalcev (podatki sedanjega podraškega župnika), njena oddaljenost od Šentvida pa je bila 20 minut peš, zato tudi ni čudno, da Podraga po redni poti ni imela možnosti za samostojno župnijo. Vse to Podražanom ni vzelo poguma. Občinski odbor je 16. januarja 1889 poslal ljubljanskemu škofu nov dopis - prošnjo za izločitev od Šentvida. Vsebovala je tudi prošnjo za začasno dovoljenje za oklice in poroke, ki bi jih opravljal podraški beneficijar. Nekaj dni prej naj bi se pri ljubljanskem knezoškofu Missii kot pooblaščenec podraškega župana mudil Ivan Božič¹¹. Škof naj bi

⁹ NŠAL - ŠAL/Z, fasc. Spisi Podraga, 1889, št. 3/6 89.

¹⁰ V zapisniku sestanka knezoškofijskega kanonika in komisarja Karla Kljuna s podraškimi veljaki 22. junija je navedena tudi trditve Ivana Božiča, po kateri naj bi Demšar škodoželjno izjavil, da je že domenjeno, da Šentvid postane župnija in da potem ne bo več možnosti za njih. (NŠAL, spisi Podraga, 1889.)

¹¹ NŠAL, zapisnik z dne 22. junija.

vali procesij in prošnje na ordinariat, da bi imeli procesije kar v Podragi. (Spomenica, str. 18)

⁸ Slovenski narod je 7. oktobra 1889 pisal, da je meril 3/4 litra preveč.

Nagrobnik družine Semenič

mu ob tej priložnosti rekel, naj vložijo prošnjo za obe zadevi. Božičev obisk v Ljubljani je bil verjetno posledica novic z dekanijske konference in slabih možnosti za podraško župnijsko samostojnost. Škof oziroma knezoškofijski ordinariat na prošnjo občinskega odbora očitno ni odgovoril, saj je slednji dobra dva meseca pozneje, 24. marca, poslal novo prošnjo, kjer omenja vsebino prejšnje. Občinski odbor je v tem svojem dopisu št. 125 izrazil tudi nasprotovanje povišanju šentviškega vikariata v župnijo, ker bi s tem izgubili vse možnosti za lastno. Kaže, da so se vse od začetka leta 1889 "verske" razmere v Podragi naglo zaostrovale; v ospredju so bili predvsem spori s šentviškim vikarjem Janezom Demšarjem (na sodni epilog je čakala pravda za podraško bero). Ko so Podražani leta 1888 na svojo roko nabavili klešče za peko hostij in pričeli hostije pripravljati doma, so s tem šentviškemu cerkovniku, ki je hostije delal dotlej, odtegnili 5 goldinarjev letnega zaslužka. Še več: ključarja podraške cerkve sta v pismu z dne 3. februarja 1889 zahtevala, naj šentviški vikar izpla-

ča podraškemu cerkovniku 5 goldinarjev za peko hostij in zahtevala pojasnilo, zakaj te vsote noče izplačati. Vikar jima je v obširnem dopisu dne 7. februarja 1889 pojasnil, da Podraga ne prepušča vseh cerkvenih dohodkov v oskrbovanje vikarju, kakor bi morala, in da on ni nikdar podraškemu cerkovniku naročil, naj peče hostije, torej ga tudi plačal ne bo. Ključarja sta se nato 16. februarja 1889 pritožila na knezoškofijski ordinariat v Ljubljani. Ob koncu njune pritožbe pa sta v skladu z vaško politiko dodala: "Milo premilo ponavljamo, naj bi se vsaj zaradi ljubelega miru naša sploh zaželjena in tolikokrat že uložena prošnja za ločenje od šentvida milostno uslišati blagovolila. Kajti sedanje stanje je neznošno, ker nemir zajeda duše in telesa."¹²

Dekan Matija Erjavec je 12. marca 1889 zadevo preiskal in dne 4. maja 1889 je ključarjema posredoval odlok ordinariata v Ljubljani z dne 8. aprila 1889, št. 784, s katerim ta razsoja, da je pritožba ključarjev neutemeljena in nična. Namesto podpore sta bila podraška ključarja deležna prijaznega, vendar z vso resnobo danega opomina. Dekan je ugotovil, da se v Podragi s cerkvenimi dohodki "nepostavno ravna", in naročil, da se mora v cerkvi nabrana miloščina vračati vikarju.

Iz tega obdobja je tudi zanimiva prošnja, ki posredno, z individualne plati, zadeva tudi našo temo. 30. maja 1889 je podraški župan Ivan Furlan knezoškofu poslal dopis, v katerem pravi, da bi se po smrti žene, ki mu je zapustila štiri majhne otroke, rad znova poročil. Težava pa je v tem, da šentviški vikar ne izvaja oklicev niti noče poročati. Župan je prosil zase in za ostale Podražane, ki da čakajo že tri leta, da bi jih lahko oklical in poročil kar podraški duhovnik. Župan je na koncu tudi zapretil, da se bosta on in nevesta po 16. juniju "brez oklicev in brez poroke pod eno streho združila".¹³

Občinski odbor, ki je bil s knezoškofijsko pisarno glede svojih zahtev ves čas v stiku, je 16. junija škofu poslal dopis, v katerem mu posreduje izračun dohodkov, ki bi jih imel samostojni kurat v Podragi. Znašali bi 433 goldinarjev in 99 krajcarjev. Glede na to, da je za letne dohodke župnika veljal predpis 600 gld., so Podražani obljubili, da bodo manjkajoči del določili iz občinske blagajne.¹⁴

¹² NŠAL, št. 528.

¹³ NŠAL, št. 1213.

¹⁴ NŠAL, št. 278.

Zaradi zmešnjave, ki je v vipavski dekaniji vladala na področju cerkvene uprave, razlika med vikariati in samostojnimi župnijami ni bila povsod enaka. Šentviški vikariat je de facto deloval kot samostojna župnija, Podražani pa so se hoteli (vsaj) izenačiti z njimi.

Višja cerkvena oblast še vedno ni kazala pravega razumevanja za tegobe Podražanov. Slednji pridejo, kot je rečeno pozneje, zaradi nespo razuma v konflikt tudi s svojim duhovnikom Pleškom¹⁵. V ozadju naj bi bile govornice o Pleškovi premestitvi. Prvi dejanski nasprotnik njihovih zahtev pa je bil ves čas šentviški vikar Demšar. 20. junija 1889 je podraški občinski odbor ljubljanskemu knezoškofu dr. Jakobu Missii poslal telegram z naslednjo vsebino: "Vaša knezoškofovska milost! Z ozirom na vse to kar se je zadnje dni, osobito pa včeraj v naši cerkvi menda na višje povelje godilo, izjavlja občinski odbor v imenu cele občine Podraške, naj se častiti gospod beneficijat Pleško rajši danes nego jutri iz Poddrage prestavi, kajti ljudstvo se je jednoglasno izreklo, da bode rajši v pravoslavje prestopilo, nego bi se Št.Vidu in onim, ki za njim stoje, podalo. To je zadnja želja občine Podraške."¹⁶

Sledijo podpisi občinskih odbornikov. Telegram iz Podrage so v Ljubljani sprejeli zelo resno, saj je knezoškof še istega dne pooblastil kanonika in knezoškofijskega komisarja Karla Kljuna, da odpotuje v Podrago in ohladi razgrete glave. Že naslednji dan je moral biti komisar Kljun v Podragi, saj je dvanajstim občinskim odbornikom z županom Ivanom Furlanom na čelu in obema ključarjema poslal vabilo, da se naslednjega dne, to je 22. junija, ob 9. uri zglasijo v kuratni hiši. Pripisal je, da je od knezoškofijskega ordinariata pooblaščen, "da naj izravna zadeve cerkvene občine Podraške."¹⁷ (Prejem vabila so s podpisi potrdili vsi povabljeni. Antona Lozeja in Ivana Ženka je podpisal občinski tajnik Ivan Božič, ki ga sicer ni med vabljenimi. Sestanek je naslednjega dne tudi bil, o njegovem poteku je poročal kanonik Kljun. Ta je zapisnik sestanka z opombami 25. junija poslal knezoškofu. Poleg podraških veljakov, obeh ključarjev in seveda kanonika je bil na sestanku navzoč tudi podraški beneficijat Franc Pleško. Razprava je bila, po zapisniku sodeč, dolga in burna. Pod ok-

nom je svoje odbornike vzpodbujala tudi množica Podražanov, saj je Kljun v zapisniku zabeležil, da je stopil do okna in zbrano množico sam vprašal, če je res, da hočejo vsi stopiti v pravoslavje. Množica je temu pritrdila, piše kanonik, z vzkliki: "Res."¹⁸ Edini oprijemljiv rezultat sestanka s Podražani je bil protokol (poročilo s sestanka), ki ga je v soglasju z občinskimi veljaki sestavil kanonik, podpisali pa so ga vsi prisotni. Listina ima dve točki: 1) Ločitev Podrage od Šentvida in 2) Dovoljenje oklicevanja in izvrševanja porok. V njej so zapisane poglobitve izjave govorcev. Zanimivo je zlasti stališče podraškega beneficijata Pleška, ki pove, da je ločitev Podrage in Šentvida potrebna za dosego miru med občinami, prav tako pa je po njegovem potrebna samostojnost glede poročanja. Beneficiat Pleško je iz cerkvenih vrst edini, ki izraža podporo podraškimi zahtevam. Pri tem se sklicuje na potrebo po doseganju miru. S takim stališčem pa prihaja v spor s svojim prvim nadrejenim, šentviškim vikarjem Demšarjem, ki je hud nasprotnik podraške avtonomije. Oba duhovnika je laže razumeti, če upoštevamo njuna človeška gledišča. Pleško lahko z uresničitvijo podraških zahtev dobi mesto župnika, Demšar pa pri vsaki spremembi v korist Podražanov izgubi del svoje jurisdikcije. Vsekakor pa se Podražani, verjetno zaradi podpore njihovim zahtevam, na sestanku s Kljunom poravnajo s svojim beneficijatom.

Za prerekanja in tepeže med Podražani in Šentvidci pravijo podraški odborniki, da izvirajo iz cerkvenih zadev in šentviškega posmehovanja v zvezi s tem. Posamezni podraški predstavniki so na sestanku omenjali spore s šentviškim vikarjem in svoja "upravičena" prizadevanja za župnijo. Knezoškofijski kancler Karel Kljun pa je pojasnil, da je škofija deželni vladi, skupaj s predlogom drugih kuracij na Vipavskem za samostojne fare, predložila tudi podraško zahtevo. S takim posredovanjem je kanonik uspešno pomiril duhove in prenesel neposredno odgovornost na deželno vlado. Pri Podražanih so njegove besede znova vzpodbudile pozitivna pričakovanja, zato so v listini spet podali izračun dohodkov "bodočega župnika" in obljubili, da bodo do polne letne plače župnika določili iz občinske blagajne¹⁹. Pričakovanja Podražanov se niso izpolnila. 31. avgusta je deželna vlada zavrnila njihovo pritožbo glede neupravičenosti

¹⁵ Pleško je bil nameščen v Podrago kot beneficijat 14. aprila 1887.

¹⁶ NŠAL, telegram z dne 20. junija.

¹⁷ NŠAL, vabilo z dne 21. junija.

¹⁸ NŠAL, Kljunov zapisnik z dne 25. junija.

¹⁹ NŠAL, protokol sestanka Podražanov s Kljunom z dne 22. junija.

bere za šentviškega vikarja in postojnsko okrajno glavarstvo pooblastila za rubež. Občina je s tem izgubila skoraj dve leti trajajočo pravdo za bero, poleg tega pa je morala prispevati še za poškodovani šentviški zvonik; storjena "krivica" je bila povod za izbruh nezadovoljstva cele lokalne skupnosti.

22. septembra 1889 je prišlo zastopstvo občine Podraga, ki so ga sestavljali občinski tajnik Ivan Božič, Josip Božič in Franc Uršič k vipavskemu župniku in dekanu Matiji Erjavcu, po "odstopnice" iz katoliške vere. Erjavec jih je napotil na višjo instanco, zato so naslednjega dne, 23. septembra, z uradnim dopisom o svoji odločitvi obvestili ljubljanskega knezoškofa in priložili podpise vaščanov Podrage.

Dopis, ki kaže enotnost in resnost odločitve občine ter predstavlja vrh podraškega upora in ljudskega nezadovoljstva, se v izvorniku glasi:

Vaša knezoškofovska milost!

Prezvzišeni gospod!

Z ozirom na baš došli razsodbi visoke c. k. deželne vlade v zadevi pšenične bere Št. Vidškega g. vikarja in donosa od naše strani za popravilo zvonika pri vikarijske cerkvi v Št. Vidu, – z ozirom na to, da sta nam ti dve razsodbi dovolj jasno in glasno govorita, kako se naša cerkvena zadeva od pristojnih oblastev rešuje, odločili smo se bili včeraj, 22.t.m. našo namero prestopiti iz katoličanstva v pravoslavlje uveljaviti in smo se bili vsi podpisani pri preč. gosp. dekanu Vipavskem osebno oglasili, da naš izstop na znanje vzame in nam potrebne izpustnice izroči.

Naveli smo včeraj in navajamo zopet danes vzrok našemu prestopu:

vera zahtevajoča od nas z vso silo, da krivične in v gotovih slučajih tudi naravnost sleparske tirjatve pod izogibo politične ovire plačujemo, ni prava in ni poštena. Taka se nam prijavlja katoliška vera v Poddragi.

Gosp. vikarij mora priti vsaki dan po svojo biro, kajti mi se ne bomo nadalje pravdali, dobro vedoč, da je naš pravični glas donel vedno na gluha ušesa. Zlepa ne damo ničesar, iztrgati nam mora" duhovnik jedino vzveličevalne vere" svojo bero se siloma.

Zagotavljamo pa, da ne bomo nikomur nič žalega rekli niti storili.

Ker se je g. dekan branil našemu zahtevanju ugoditi in nam je nasvetoval, naj se naravnost

na Vašo Milost obrnemo, storimo to s tem, ter zasvedočujemo s svojimi podpisi.

V Podragi dne 23.septembra 1889

Sledi 259 podpisov, od katerih je 40 lastnoročnih. Nepismeni so svojo privolitev potrdili s križcem pred imenom.

Poleg razsodbe, ki Podražanom kaže, kako se njihova zahteva po samostojni župniji ne premika, je pisec navedenega teksta kot glavni vzrok izstopa podčrtal nepoštenost Cerkve do njihove vasi s tem, ko s pomočjo sodišča in represivnih organov izterjuje od njih – po njihovem mnenju – skrajno nepoštene dajatve. "To ni prav in ni pošteno," pišejo Podražani in z moralnimi kategorijami soočajo in napadajo škofovsko avtoriteto. Njihovi kriteriji za pravičnosti se s tem sklicujejo na naravno pravo. Istega dne pa je Slovenski narod v rubriki Telegrami objavil vest o obisku podraških veljakov pri vipavskemu dekanu, njihovo namero prestopa v pravoslavlje in napovedal odhod občinske delegacije v Karlovac k pravoslavnemu škofu. Po nadaljnih vesteh so Podražani svojo namero uresničili in 27. septembra je odšla v Karlovac k pravoslavnemu škofu delegacija njihove občine. Zastopniki naj bi se tam pogovarjali o prestopu v pravoslavlje. Vrnili so se 29. septembra, v naslednjih dneh pa naj bi poslali prošnjo za sprejem v Zadarski episkopat, kamor bi Podraga spadala v cerkvenih zadevah. "Podraška zadeva" je hitro dobila politični pomen in odmev v nemškem in ostalem avstrijskem časopisju. Dopisnik iz Podrage (Ivan Božič) pojasnjuje ozadje podraške zadeve: "Primorani smo resnici na ljubo na vsa usta izjaviti, da tiči glavni in prvi vzrok v karajočih besedah sv. Pavla: quorum deus venter est! Tudi 'simonijo' je Gregor VII. l. 1075 zastonj zabranjeval, kajti neoprovržna istina je, da nam je Št. Vidski vikarijat mašo in blagoslove za par sto kokošjih jajec, tedaj za zemeljsko dobro prodajal! Mi naravno še nismo tako nizko pali, da bi kaj tacega kupovali. Drugi uzrok je pa ta, da je naših skozi 39 let neprestanih prošenj glas donel na gluha ušesa... Pomislite: na jedne strani proseča in krivico trpeča občina – na drugej strani jovinalna obrazovanost cerkvenikova!."²⁰

Božičev jezik, kljub slovnični nedoslednosti, ki je za tisti čas običajna, kaže na izobraženega in razgledanega moža, ki dobro pozna tudi ne-

²⁰ Slovenski narod, 1. 10. 1889.

katere negativne plati cerkvene zgodovine, na primer simonijo, ki jo najde tudi v podraškem primeru, ko naj bi vikar opravljal svojo službo za zemeljsko dobro - za kokošja jajca. Božičeva trditev nima povezave s kupovanjem duhovniških opravil v srednjem veku, vseeno pa je primerjavo zvito izkoristil.

V tako razgreto Podrago je 1. oktobra šentviški vikar Demšar poslal pobirat pšenično bero za leti 1888 in 1889, ki mu jo je kljub ugovoru Podražanov prisodila deželna vlada. Bera je bila neuspešna, saj so vaščani biračem zaplenili mernik, ti pa so jim potem za 50 novcev prodali tudi vrečo. Podražani pa so povrh vsega od okrajnega glavarstva še zahtevali, naj se proti vikarju Demšarju kazensko postopa. Bere oziroma rubeža, ki ga je deželna vlada prisodila 31. avgusta, zaradi posredovanja škofa Missie niso več ponovili. Škof Missia je, zaradi novo nastalih razmer, v dogovoru z deželno vlado šentviškemu vikarju sam določil manjkajoči znesek. Pozneje mu je v posebnem pismu dne 26. oktobra 1889 pojasnil, da namreč rubež v tedanjih razmerah, ko se je najbolj delalo za prestop v pravoslavje, ni priporočljiv. Ker pa je škof vedel, da bi 3-letni zaostanek bere vikar težko utrpel, mu je sam namesto Podražanov poslal 270 goldinarjev.²¹

Drzna odločitev o zamenjavi vere se je Podražanom hitro bestovala, saj sta bili cerkvena in posvetna oblast zaradi nevarnosti splošnega pohujšanja zelo zavzeti za hitro poravnavo. Svojo prednost so Podražani podkrepili z nepopustljivimi stališči. Dne 5. oktobra je občinski tajnik Ivan Božič škofijskemu kanclerju Kljunu, ki se je dan prej mudil na pogajanjih v Podragi, naslovil dopis, v katerem mu v štirih točkah poroča o sklepih vaškega sestanka. V dopisu je v prvi osebi množine ("Mi Podražani") zapisano, da bodo Podražani odstopili od "že vršečega se prestopa v pravoslavje samo in jedino redaj ako se 1.) popolna ločitev Podrage od Št. Vida doseže..."²² Pod prvo točko še zahtevajo, da morajo vsi dohodki, ki jih je dobival vikar, vključno z berami, ostati v Podragi. V drugi točki od šentviškega vikarja zahtevajo, da se mora odreči razsodbi z dne 31. avgusta, s katero mu je bila dana pšenična bera, v tretji pa zahtevajo razveljavitev razsodbe, ki jim je naložila prispevati za šentviški zvonik. Na koncu, v četrti točki, so zapisali, da

ponujajo spravno roko, če bodo zahteve iz prvih treh točk izpolnjene v najkrajšem možnem času oziroma vsekakor prej, kot bodo končani njihovi dogovori z zadarskim episkopatom.

Medtem je vodja Podražanov za cerkvene zadeve, Ivan Božič, v Slovenskem narodu znova pojasnjeval njihovo resnico. 7. oktobra je bil v rubriki Dopisi sestavek z njegovim podpisom²³. Božič piše, da se je šentviški vikar za Podražane zanimal le, kadar je bilo treba pobirati bero. Vikarju očita tudi, da ni prihajal poučevat v šolo, kjer naj bi, ko v Podragi ni bilo duhovnika, pripravljaj otroke za prejem zakramentov. Napeljuje tudi na zakulisje, saj jih je posvetna oblast v času, ko je knezoškofijski ordinariat Podražanom obljubljal ureditev njihove ločitve od Šentvida, z razsodbo prisilila prispevati za "od strele božje" poškodovan zvonik.

Ivan Božič izraža prepričanje, da se Podražanom godi krivica, ob koncu pisanja pa že zabavlja čez vikarja Demšarja, ko ga vabi, naj pride v Podrago po svojo bero, "da bo postojnski okrajni glavar vitez Schwarz dočkal dolgo zaželeno veselje, da bo katoliški duhovnik pobiral po Podragi nezasluženo bero v spremstvu bajonetov; Poddražani hočemo namreč brez v nebo vpjiočih grehov v pravoslavje prestopiti."²⁴

Božičevo posmehovanje cerkveni in civilni oblasti ni ostalo brez odgovora. O tem piše Slovenski narod 25. oktobra. Sklicuje se na nedoločen vir iz Podrage. 22. oktobra naj bi tako 17 orožnikov blokiralo vas in zastražilo poleg občinske pisarne še hiše podraškega župana Ivana Furlana, zastopnika v cerkvenih zadevah Ivana Božiča in občinskega pisarja Ivana Žgurja. Pri zaslišanju in preiskavi so sodelovali: namestnik državnega pravnika - dr. Kavčič, Haufen iz deželnega sodišča v Ljubljani in Bamberi iz okrajnega sodišča v Vipavi. Iz časopisnih virov je razvidno, da so preiskovalci na podlagi nam neznanе ovadbe preiskali občinsko pisarno in hiše omenjenih Podražanov, pobrali nekaj zanje zanimivih pisem in s seboj odpeljali Ivana Božiča. Osumljeni naj bi se pregrešili zoper člen 65/1b in člen 302 Avstrijskega kazenskega zakonika. Orožniki so med preiskavo tudi razgnali množico Podražanov.

²¹ Vrednost triletna bere v Podragi je znašala slabo polovico letne plače (600 gld) župnika.

²² NŠAL, dopis z dne 5. oktobra.

²³ Ostali prispevki o podraškem sporu so nepodpisani ali pa časopisi navajajo le "od našega dopisnika".

²⁴ Slovenski narod, 7. 10. 1889.

Ta dogodek kaže, da sta cerkvena in civilna oblast povezani skušali s političnimi sredstvi, ki bi imela podlago v nadejanih najdbah obremenilnega gradiva pri omenjeni trojici in v občinski pisarni, razkrinkati voditelje in s tem doseči, da bi se uporna podraška samozavest sesula. Na pomembnost preiskave kažeta položaj preiskovalcev in število žandarjev. Med možnim obremenilnim gradivom so morda, glede na način politiziranja podraškega dogodka v avstrijski periodiki, iskali protiavstrijsko (prusko) oziroma protikatoliško vsebino.

Slovenec je 25. oktobra na podlagi pričevanja prijatelja enega od urednikov, ki se je mudil v Podragi, pisal, da se Podražani v vaški krčmi norčujejo iz Boga in svetnikov. Pisanje se nanaša na dogodek 13. oktobra (kakor je razvidno iz Podraškega odgovora na te trditve v Slovenskem narodu), ko se je v vaški krčmi očitno ustavil nekdo, ki je bil v povezavi s časnikom Slovenec. Podražani so, po časopisnih vesteh sodeč, prišli z njim v spor in ga nagnali iz gostilne.

V začetku novembra je bila preiskava proti Podražanom končana. Zaslisanih naj bi bilo nad 160 oseb. Slovenski narod je 8. novembra neuradno zapisal, da niso dobili nobenega sumljivega gradiva.

Z razvojem dogodkov v Podragi cerkveni in posvetni oblastniki nikakor niso mogli biti zadovoljni. Drugače pa je bilo z ostalimi, ki jih dogodek ni neposredno zadeval. Kaže, da jim je Podraga priskrbela zanimivo kost, ki je bila še dolgo potem, ko so se zadeve pravno-formalno uredile, dovolj slastna za obiranje. O tem priča tudi reklamni oglas vipavskega fotografa, objavljen v okencu na zadnji strani Slovenskega naroda, 9. novembra 1889:

Fotografija Poddrage.

Podpisani je fotografiral to jako romantično in zanimivo vas. — Fotografije prodajam po 1 glid. 50 kr. franko.

Dragotin Žagar,
fotograf v Vipavi.

(922--2)

Oglas pove, kako odmeven je bil pravzaprav podraški spor in kako so se na račun Podrage zabavali ljudje takratnega časa.

Podražani, ki so že takoj na začetku, ko so želeli pokazati resnost svojih namer, navezali stike s pravoslavnim škofom v Zadru, so se novembra zopet obrnili nanj s prošnjo, da jim pošlje popa. O tem 13. novembra piše Slovenski narod. Arhiepiskop Knezevič naj bi za Podražane določil popa Salvatija Knezeviča iz Trsta. Tržaška občina pa svojemu popu ni dovolila kratkega odpusta, za katerega je prosil. Pop se je vseeno odločil, da pojde v Podrago. Med tem pa naj bi dobil od zadarskega vladike brzojavko, da pride on sam v Podrago. Do prihoda pravoslavnega škofa v Podrago ni prišlo. Verodostojnost vira, ki ga je za to trditev uporabil časnik Slovenski narod je vprašljiva; vsekakor so take vsebine še bolj povečale zanimanje javnosti. Cerkevna in posvetna oblast sta naposled ocenili, da upora ne moreta obvladati in da je privolitev v podraške zahteve v danih razmerah nujen ukrep, saj bi nadaljevanje konflikta in napovedana ustanovitev pravoslavne župnije v Podragi privedla do še hujših zapletov. Pohitili so z upravno reformo vipavske dekanije in glede Podrage spremenili prvotne načrte.

Ministrstvo za uk in bogočastje je potem z odlokom z dne 18. novembra 1889 dovolilo, da se Podraga ustanovi kot samostojna župnija z vsemi pravicami, ki jih imajo župnije, ter deželni vladi naročilo, naj s podraško občino določi dohodke, ki bodo odslej pripadali njihovem župniku²⁵. V župnije so bile povzdignjene tudi vasi Goče, Šturje, Planina, Šentvid in Črni Vrh nad Idrijo. Ministrstvo je tudi modro dopustilo, "da se ima tudi Lozicam eventuelno pripoznati samostalnost..."²⁶, in pri tem upoštevalo, da podraška župnija ne bo po volji Lozičanom, ki so bili do tedaj v istem položaju kot Podražani (beneficij). Glede Cola, Podkrajca, Vrabč in Budanj, ki so jih duhovniki na dekanijski konferenci v Vipavi, januarja 1889, predlagali za župnije, pa je ministrstvo sklenilo, da bo o tem odločalo posebej. Deželni vladi je naložilo naj preveri, koliko plače bi se še dalo dobiti iz lokalnih dohodkov. Državna uprava je namreč imela, ne glede na cerkvene pristojnosti, pomemben vpliv na tovrstne cerkvene zadeve, saj je morala sama poskrbeti za ustrezno plačo duhovnikov.

Deželna vlada je 20. novembra Podražanom poslala dopis in jih obvestila o odloku Ministrstva za uk in bogočastje, 25. novembra pa je bil v

²⁵ Slovenec, 20. 11. 1889.

²⁶ Ibidem.

občinskem šolskem posloplju na poziv okrajnega glavarja sestanek na to temo. V zapisniku sestanka piše, da so prisotni podraški gospodarji po daljšem razgovoru in natančnem pretresu sprejeli naslednji sklep:

V Podragi ima se ustanoviti samostojna duhovnija od vsake druge duhovnije jurisdictionelno neodvisna ter ima se določiti za dotičnega duhovna, kateri naj ima naslov župnika, plača pa po postavi določena od 600 goldinarjev.

“Ta plača naj se takole doseže in sicer:

- Z današnjo plačo gospoda beneficijata v znesku od 360 f 59
- z vinskim relatumom kateri se je doslej plačal gospodu vikarju v Št. Vidu v znesku od 52 f 50
- z donoskom imatrikuliranih maš katere je dosedaj izvršil gosp. vikar šentvidski v znesku od 28.15 f
- s pšenično bero dosedaj odrajtano gosp. vikarju šentvidskemu v znesku od 76 f
- z zneskom odrajtanim istemu vikarju pod naslovom delavcev pa 5. 94 f

Skupaj 523 gld 18 novcev.

Razen tega naj se v doplačilo župnikove nove plače odvzame od Josip Bratovžove kaplanske ustanove tretji del kapitala, čigave obresti bodo zadostovale, da se dopolni popolnem nova plača župnikova v znesku 600 goldinarjev.

Razen tega naj se izročita novi podraški župniji ona dva vinograda katera ležita eden v podraški z imenom Biševce in drugi v loški katastrski občini z imenom “Cestno brdo” in katere sta se svojedobno izročila gosp. vikarju v Šentvidu od strani Podražanov le zaradi njegovih duhovnih opravil v Podraški občini.

Konečno naj se oprostí podraška občina oziroma duhovnija odplačila, katero je prejel do sedaj vipavski gosp. Dekan.

Pod temi pogoji izrečemo, da je naše duhovnijsko vprašanje rešeno in da prekličemo za-se in ude svojih družin izjave zaradi izstopa iz katoliške cerkve.²⁷

“Ako se z zgoraj navedenimi dohodki doseže znesek kateri bi znašal več nego 600 goldinarjev bi se imel pribitek v občinsko blagajno vplačati.

Ako pa z vsemi temi doneski ne bi se dosegla polna plača 600 gold. naj se primanklej plača iz državnega verskega zaklada.”²⁸

Sklepi sestanka povedo vse. Podražanom so v zameno za preklic izstopa iz katoliške vere v celoti rešili njihovo “versko vprašanje”. V dveh mesecih so z drznim političnim pritiskom izsilili vse tisto, in še več, kar so v zadnjih desetletjih zahtevali.²⁹

Iz listin, ki dokumentirajo podraške odcepitvene težnje, je razviden odnos vaščanov do oblasti, čeprav o njihovih intimnih odločitvah glede postopanj v tem sporu lahko le ugibamo. Na drugi strani pa je podraški upor priklical k sodelovanju različne veje oblasti. Iz dokumentiranih stikov med njimi pa lahko razberemo, kakšen je bil pravzaprav njihov resničen odnos do podraškega upora in kako so si predstavljali njegovo rešitev.

Korespondenca dokazuje, da sta cerkvena in posvetna oblast z vso resnostjo in kurentnostjo pristopila k reševanju podraških zadev šele takrat, ko so bile te podkrepljene z grožnjo prestopa v ortodoksno vero. To je bila grožnja, ki je pomenila nevarnost ustaljenemu družbenemu redu in oblast tega ni mogla prezreti. Deželni predsednik Winkler je takoj ob prvi omembi pravoslavja naročil poizvedbe in o izsledkih obvestil škofa. Kranjska deželna in cerkvena oblast ni podcenjevala podraških groženj in je v nasprotju s stališči postojnskega okrajnega glavarja ter duhovščine vipavske dekanije želela nastopati angažirano, vendar skrajno previdno, da si ne bi, kot je dejal Kljun, naprtila odgovornosti za morebitni odpad.

Potem ko so 24. maja 1889 pristojnemu ministru na Dunaju poslali formalni predlog za preureditev vipavske dekanije, so se zaradi naraščajočega nezadovoljstva Podražanov, ki so izkoristili vsako možnost za razpihovanje spora, škof in ordinariat, pa tudi deželna oblast, znašli v nevhvaležnem položaju. Po eni strani so poskušali miriti Podražane, ki so prav deželne in škofijske veljake krivili za neuspešno oziroma počasno reševanje njihove zadeve, po drugi strani pa so si tudi prek apostolskega nuncija prizade-

²⁸ NŠAL, št. 2702

²⁹ Še junija so se v podobnem dokumentu zadovoljili z vikarjatom in se obvezali, da bodo za duhovnikovo plačo določili iz cerkvene blagajne.

²⁷ Izjema je bil Ivan-Jovo Sementič, ki je ostal v pravoslavlju.

vali pri dunajski vladi izposlovati čimprejšnjo rešitev, ki bi jih rešila bremena velike odgovornosti. Zavedali so se, da bi ne glede na kompetence, ki jih je imel pri reševanju teh zadev Dunaj, odgovornost za pravoslavje v Podragi in s tem povezane posledice padle na ramena kranjske deželne oblasti in ljubljanske škofije. S posredovanji, kakršno je bilo Kljunovo v začetku oktobra 1889, s posegi in represivnimi grožnjami okrajnega glavarja Schwarza in različnimi popuščanji, kot je bilo plačilo zaostale bere s strani "nekega človeka", so poskušali pridobiti na času, pa tudi prikriti lastno nemoč. Podraški liberalni voditelji niso "nasedli" cerkveni in deželni politiki, ampak so raje počakali, da se je zadeva skuhala do konca. Pogum in drznost sta se v tem primeru izplačala.

Pomemben vir za raziskovanje in razumevanje takratnih razmerij je tudi polemika, ki se je vnela med klerikalnimi in liberalnimi listi. Časopisje pa ni le bolj ali manj objektivno poročalo o dogodkih, ampak je imelo nanje tudi upoštevanja vreden vpliv. Glavna, skoraj dnevna polemika se je razvijala med kranjskima časnikoma obeh nazorskih usmeritev - Slovenskim narodom in Slovencem. Tako Slovenec že v prvih prispevkih 27. septembra in 2. oktobra omenja, da se že dalj časa vrše obravnave med kompetentno duhovno in deželno gosposko za ureditev podraškega cerkvenega vprašanja in Podražane opozarja na nepotrebnost njihovega početja. "Nekateri pa nočejo počakati postavne določbe, temveč hujskajo tamkajšnje prebivalstvo ter naznanjajo svetu, da bode staro in mlado prestopilo v pravoslavje. In teh glasilo je sedaj Slovenski narod. V telegramih, domačih novicah, podlistku in dopisu pripoveduje ta slovensko - katoliški (?) list, da se je izrekla vsa občina pri vipavskemu dekanu, da odstopi od katoliške vere, da je poromala posebna deputacija v Karlovec k pravoslavnemu biskupu itd."³⁰ Časnik odkrito napade liberalni Slovenski narod in mu pripiše podporo podraškim hujskačem. Očita mu tudi, da izrablja neljubi dogodek in se "malone v vseh vprašanih strinja z nemško-židovskimi listi..."³¹ Tako Slovenskemu narodu kot tudi liberalnemu štirinajstdnevniku Slovanski svet pripisuje sovrašтво do katoliške vere - vere vseh Slovencev - in naklonjenost do razkolne cerkve. Pisec se v nadaljevanju sprašuje, če sme slovenski katolik podpirati in brati takšne liste.

³⁰ Slovenec, 2. 10. 1889.

³¹ Ibidem.

"Nobenega kompromisa z onimi, ki med katoliškimi Slovenci zagovarjajo in delajo za razkol; to ni strast, to ni zelotizem, to je sveta dolžnost vsakemu katoliku, ki hoče biti vreden tega imena."³²

Pisec, ki je v Slovencu spremljal podraško dogajanje, je bil nedvomno zelo dobro informiran iz cerkvenih krogov. Tako o dogajanju v škofiji kot tudi na lokalni ravni mu je poročal šentviški vikar Demšar. Slovenčev dopisnik piše namreč o ozadnih posameznih podraških prerokanj s šentviškim vikarjem in postavlja na laž Božičevo pisanje o teh zadevah. V rubriki Izvirni dopisi z dne 23. oktobra pisec pod naslovom Iz podraške sosesčine razglablja o zgodovini carigrajskorimskega razkola, pri čemer se pridružuje mnenju hrvaškega literata Antona Kanižlića, da je bil padeč Bizanca leta 1453 "kazen božja za trdovratne razkolniške Grke". Pisec iz podraške sosesčine, ki bi prav lahko bil šentviški vikar Demšar, napada liberalno časopisje in obžaluje "blodnje podraške občine", ki pohujšuje "Vipavsko ljudstvo". Obenem svetuje, da bi svetna in cerkvena oblast pohiteli z reševanjem "zamotane zadeve" in med "dvema zli izbere manjše zlo."³³

Slovenec se posebej posveča tudi praktičnim posledicam prestopa v "razkolništvo", saj preprosto ljudstvo pač nima prave vednosti o vzhodnem razkolu in tamkajšnjih verskih običajih. V obširnem uvodniku najprej pojasni teološke razlike med verama: Marijino brezmadežno spočetje, papežev prvenstvo... Bolj je zanimiva podrobna projekcija verskih razmer v Podragi v primeru, da do prestopa res pride. Osnova zanjo je interkonfesionalni državni zakon, proglašen 25. maja 1868, kjer je določeno, pod kakšnimi pogoji se vero spreminja in kakšne posledice to prinaša.

"Čl. 4. te postave veli, da sme vero premeniti le, kdor je štirinajsto leto starosti izpolnil; to pa naj se godi po lastnem prepričanju ('nach seiner eigenen Überzeugung') in prosti volji ('freier Wahl')."³⁴

Zakon v drugem členu določa, da otroci od 7. do 14. leta ne smejo spreminjati vere. Tako tudi starši, ki so sprejeli drugo vero, ne smejo vanjo siliti tudi svojih otrok v tej starosti. Otroci pa

³² Slovenec, 12. 10. 1889.

³³ Slovenec, 23. 10. 1889.

³⁴ Slovenec, 25. 10. 1889.

kom zabranjuje..."³⁷ Katoliška Cerkev prav tako ne dovoljuje, da bi bili njeni udje drugovercem krstni ali birmanski botri ali obratno. Glede na navado, da se "kume" izbira med starimi prijatelji, pisec opozarja, podobno kot pri ženitvah, da to ne bo več mogoče in da se bodo stare prijateljske in družinske vezi razdrle.

Poseben problem pa je seveda obhajanje praznikov. Poleg tega, da pravoslavni in katoličani vseh praznikov nimajo enakih in da so tudi običaji za posamezne praznike drugačni, je dodatna težava še v zamiku koledarja³⁸. "Sveti dan, vernemu katoliku največji praznik, bodo eni iz družine radostni hiteli v cerkev, ki danes, krasno ozaljšana, veselih božičnih pesmi odmeva, oče pa in kateri sinov, ki rojstvo Jezusa trinajst dni pozneje praznujeta, bota gnoj vozila, in ker je morda ravno petek, jima bo gospodinja po strogo postno grško-ruskem običaju morala zabeliti. V sosednji hiši bode pa ravno narobe. Na praznik sv. Rešnjega Telesa bodo katoliki po zdanji navadi imeli slovesen sprevod s presv. zakramentom. Vihrale bodo cerkvene zastave, h katerih napravi so morda odpadenci z doneski pripomogli, milo se bo čez plan razlegal glas zvonov, katere so oni ali njih očetje bili omislili. In ko se bo pri altari peval evangelij, dajal blagoslov in v zbranem koru odmevalo petje deklic in dečkov, bodo v bližini drugoverne sestre zelje sadile, bratje orali, oče drva sekal, ker nimajo danes praznika."³⁹

Nasprotno bo seveda takrat, opozarja uvodničar, ko bodo na vrsti pravoslavni prazniki, ki jih katoliška Cerkev nima, ali pa jih je že praznovala. Vse to bo povzročalo sitnosti in zmešnjave v družini in med sosedi. ... "krhalo se bode spoštovanje do očeta in matere, zamrzlo bratsko občevanje sosedov med seboj in nesrečna vas se bode odtujila najbližji okolici..."⁴⁰

V isti številki Slovenca, 25. oktobra, je v rubriki Izvirni dopisi objavljen tudi daljši sestavek Iz podraške soseščine, ki je nadaljevanje tistega z dne 23. oktobra. Pisec omenja, da bi pravoslavni duhovnik moral priti v Podrago že 27. oktobra. Nadalje opisuje nevzpodbudno versko stanje v Podragi, večji del sestavka pa posveča opisu

svoje izkušnje z družino pravoslavnega popa, kjer je poučeval otroke.

"Čudno se mi je pa zdelo, da je jedla vsa družina tudi ob petkih mesno; prašam jih, mar se oni ne postijo, kot mi Latini. Pa župnik mi reče, da radi draginje se tako ložje shaja z ono malo plačo! Meni so pa po moji zahtevi naredili vselej postne jedi ter so mi še pritrdili, naj se le držim navade Latinov in naj dohajam tudi v petkih na obed, ker mi hočejo vselej postne jedi napraviti. Vse pa, kar sem pri tej popovi obitelji videl in skusil, me ni moglo kar nič navdušiti za njih "pravoslavje, za katero se naši sosede Podražani tako navdušujejo, marveč dozdevalo se mi je vse tako odurno in zoprno, vedoč že tedaj prave vzroke grškega razkola. Kmalu po mojem 4-5 mesečnem podučevanju je bil pop zopet v bivšo krajino (granico) prestavljen in tako je bilo tudi konec mojih repetacij z njegovima sinovoma."⁴¹

Striktno cerkveno stališče v podraškem sporu zastopa slovenski cerkveni tednik Zgodnja Danica. Pisanje Danice ima podobno naravnost kot Slovenčevo, vendar če je vsebina Slovenčevih člankov v prvi vrsti protiliberalna, pa Danica napada predvsem (rusko)⁴² pravoslavje. "Razkolništvo" označuje za trdovratno ločitev od občestva svetnikov, edinosti sv. Cerkve in Kristusovega namestnika papeža. V uvodniku z naslovom "Odpad k pravoslavju, to je k razkolništvu", z dne 11. oktobra 1889, piše o pravoslavnem krivoverstvu, in "prestopu mnogih razkolnikov zopet k Jezusovi cerkvi (unijati)".⁴³ Uvodnik je v večji meri namenjen poročilom o preganjanjih unijatov v Rusiji. "Tudi na Ruskem je bilo veliko zedinjencev, unitov, ktere pa razkolni Rusi strašno preganjajo, terpinčijo in z vso silo in trinoštvo tirajo nazaj v razkolstvo, kar je 'Danica' že večkrat naznanjala in bomo še v tem spisu zopet videli.

K takim razkolnikom, ki niso zedinjeni s katoliško cerkvijo, hočejo nekteri spraviti tudi katoliško občino v Podragi na Ipavskem. Kolika nesreča bi bila za to ubogo ljudstvo, lahko vsak sam spozna in sprevidi, kdor je v veri podučen in ima zdravo pamet. Kdor se v tak odpad da za-

³⁷ Ibidem.

³⁸ Ortodoksne cerkve tudi danes z nekaterimi izjemami (Bolgarija) uporabljajo julijanski koledar, ki ima 13 dni zaostanka za gregorijanskim.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Slovenec, 25. 10. 1889.

⁴² Habsburška monarhija je menila, da jo Rusija s svojo balkansko politiko zaščitništva slovanskih narodov ogroža. "Rusofilstvo" je bilo velik greh, za znanilca letega pa je veljalo tudi pravoslavje.

motati, se odloči od katoličanov..."⁴⁴ Avtor članka Podražane tudi opominja, da bodo morali zidati svojo cerkev in vzdrževati ne samo popa ampak tudi njegovo ženo in otroke. Najhujše pa je seveda to, kar čaka odpadnike v večnosti. Uvodničar potem navaja še pisanje dveh avstrijskih časopisov o preganjanju unijatov na Ruskem, ki naj bi v zadnjem času, z izseljevanjem celih vasi v Sibirijo, doseglo vrhunec.

V rubriki Zgodnje Danice Ogled po Slovenskem in dopisi pa pisec 1. novembra Podražanom očita, da se brezglavo odločajo za "staroverstvo" in da kupujejo mačka v žaklju, ne da bi se zavedali posledic. Glede slovanske liturgije pisec pravi, da se je sam že udeležil pravoslavne službe božje na Hrvaškem, in da razen pogostega "Gospodin pomiluj" ni razumel veliko. Ob tem se norčuje iz Podražanov, ko pravi, da bodo za njih verjetno napravili posebno slovensko liturgično mašno knjigo. Pri odvrčanju Podražanov od njihove namere je pisec tega članka ubral nekoliko drugačno pot od predhodnih sestavkov v Danici in Slovencu. Še bolj je upošteval praktično in k posvetnim rečem obrnjeno podraško dušo in ji na nekoliko šaljiv način prikazal težavnost staroverstva:

"Pa, - oglejmo si 'pravoslavje' še po kaki drugi strani. Ako se n. pr. tu ali tam vpraša: 'Kaj pa vaš gosp. župnik? ali kaj vaš gosp. kaplan?' se bo prav pogosto čulo: e, so prav 'faj gspud', - dobro četr ure, pa so z mašo pri kraji. Če traja sv. maša pol ure, so že gospod mnogim preveč kasni. Staroverska ali 'pravoslavna' božja služba pa traja - nota bene: brez pridige - celo uro in tudi več. Vzemimo čas, ko bi žvižgala burja okoli cerkve, 'pope' pa bi maševal celo uro in še dalj, - e, pej bi ne bil Podražanom odveč 'faj gspud, čeravno bi bil pravoslavni "plebanuš".⁴⁵

V nadaljevanju se pisec sprašuje, če so Podražani poučeni o pravoslavnem postu in "prijateljsko" pojasnjuje: "Glej, ljubi moj prijatelj, ki to bereš, in slušaj; govoril ti bom prilično, in prav po domače: Ako si katolik, in ješ postni dan n. pr. meso, pečenko, klobaso ali kaj enacega, kaj ne, o tebi se reče, da mersiš? V pravoslavni veri ni le tudi ravno tako, ampak še dokaj ostrejšje. Le zapomni si dobro prijetnosti staroverskega posta: Ako si pravoslaven in si postni dan zabeliš žgan-

ce ali druge jedi z maslom ali srovim maslom (putrom), ti s tem mersiš; - če si vliješ med kavo mleka: ti mersiš; če prigrizneš k polenti košček sira: ti mersiš; ako si daš narediti katerokoli si bo di jajčno jed in vžiješ: ti mersiš, - z eno besedo: kar je živalskega, ali kar pride od živali, če v postni dan vživaš: ti mersiš. Vsega tega katoliška cerkev svojim vernikom o postih zavživati ne prepoveduje; nasproti pa staroverci ali 'pravoslavni' take dni smejo vživati le to, kar rodi zemlja, namreč: močnate jedi, sočivje, za zabelo (začimbo) pa smejo rabiti edino le olje. Kdor ima slab želodec in je sploh slabega zdravja, kako mu presedajo take jedi, zlasti če jih ni bil od mladosti navajen. Če človek danih božjih ali pa cerkvenih zapovedi ne spolnuje, greši, - grešiti pa prepoveduje vsaka vera: tudi "pravoslavna".⁴⁶

Sledijo še druga svarila in opomini, ki so podobni tistim v Slovencu. Slovensko cerkveno in k Cerkvi naravnano časopisje je poskušalo s poučnimi članki Podražane odvrniti predvsem od odločitve za odpad od katolištva. Zaradi "razkolništva", ki je želo zanimanje cele monarhije, je trpel ugled kranjske deželne in cerkvene oblasti. Omenjena časopisa sta uporabila svoja sredstva za to, da bi bilo pohujšanja čimprej konec. V svojih člankih sta Podražane včasih zmerjala, na drugem mestu pa skoraj rotila, naj se vrnejo k edino zveličavni katoliški veri. Pisec članka v Danici tako pravi, da naj bi ga v prvi vrsti brali tisti, ki omahujejo med katoliško vero in pravoslavjem.

Časopisna polemika o podraški "shizmi" je imela dodatno razsežnost v panslavizmu. Ideje slovanske vzajemnosti in solidarnosti so v 19. stoletju navduševale mnoge Slovence. V zadnjih desetletjih 19. stoletja so poleg kulturnikov vse večji interes za povezovanje in sodelovanje (avstrijskih) Slovanov pokazali tudi politiki. To je bila posledica bujnega razvoja družbenega življenja tako na Slovenskem kakor tudi v Rusiji, ki je po odpravi tlačanstva začela uvajati liberalne reforme. Slovensko zanimanje za Rusijo je povezano s krepitvijo narodnega gibanja in njegovim preraščanjem v politični boj, vzporedno s tem pa je raslo tudi nezaupanje avstrijske oblasti, ki je v vseslovanskih povezavah videla nevarnost za svoj obstoj. Tudi v ruski družbi se je povečalo zanimanje za Slovence, v naše dežele so prihajali številni ruski slovanofili in v ruskem časopisju so redno spremljali tudi politično življe-

⁴³ Zgodnja Danica, 11. 10. 1889

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Zgodnja Danica, 1. 11. 1889.

⁴⁶ Ibidem.

nje Slovencev v Habsburški monarhiji. Poleg tega so slovanska dobrodelna društva v Rusiji tudi finančno podpirala dejavnost slovenskih panslavistov in jim omogočala objavljanje prispevkov v njihovem časopisju. Po tej poti so o podraškem uporuh brali tudi v Rusiji. 14./26. avgusta 1891 je dopisnik iz Trsta v Slavjanskih izvestijih poročal o širjenju pravoslavja med primorskimi Slovenci. Trdil je, da izvira pravoslavna vera v teh krajih še iz časov, ko sta delovala Ciril in Metod. Primer vaščanov Podrage, ki so izrazili željo, da bi prestopili v pravoslavno vero, daje dopisnik za podkrepitev trditvi, da ogenj pravoslavja ni ugasnil pod pepelom prisilnega miru in da se z nezadržno silo širi med vsem slovanskim narodom v teh krajih.⁴⁷

Panslavizem je temeljil na ideji, da je ruska država oziroma rustvo tisto, ki se lahko upira pan-germanizmu, in ki bi lahko nudilo drugim Slovanom oporo in zaščito tudi na političnem področju. Obenem je bil panslavizem usmerjen k oblikovanju skupne slovanske zavesti, slovanske vzajemnosti ter skupnega kulturnega prostora ne glede na države, v katerih so živeli posamezni slovanski narodi. Rusofilstvo je panslavizem "dopolnjevalo" zlasti v tem, da se je zavzemalo za prevzem ruskega jezika in s tem cirilice, pravoslavne cerkve in podobnih ruskih značilnosti. Liberalna Edinost je tako v cirilici natisnila neko Gregorčičevo pesem, Slovanski svet pa nekaj svojih člankov, sicer pisanih v slovenščini.⁴⁸ Slovenskim izobražencem je panslavizem sprva pomenil predvsem obrambo in odgovor germanizaciji in italijanskemu nacionalizmu, obenem pa tudi iskanje zaščitnika. V okviru vseslovanških povezovanj je bilo vprašanje vere eno ključnih. Nasprotniki panslavizma so svoje zavračanje utemeljevali z nevarnostjo prevlade pravoslavja, čeprav je bil v to smer naravnani del liberalne struje. Panslavizem je imel v Habsburški monarhiji vsekakor proruski in s tem protiavtstrijski oziroma pravoslavni, kar pomeni protikatoliški značaj, zato mu je država nasprotovala in ga preganjala.

Leta 1888 je namesto Slovana začel izhajati Slovanski svet, pod vplivom Hribarja in Podgornika je bil njegov namen predvsem propagirati

⁴⁷ *Iskra Čurkina, Rusko-slovenski kulturni stiki, Ljubljana 1995, str. 240.*

⁴⁸ *Tudi o tem je leta 1891 pisalo slovanofilsko glasilo Slavjanske izvestija S.- Peterburškega slovanskega dobrodelnega društva. (Iskra Čurkina, str. 240.)*

idejo slovanske vzajemnosti pod okriljem Rusije. V pisanju o Podragi sledi Slovenskemu narodu in podpira njegovo polemiko proti Slovincu s tem, da pisanje katoliškega časnika razkrinka va kot protislovansko. "Slovenec, kateremu so postavili trajni spomenik zlasti v Velikonemčiji s tem, da so ponatisnili glavne dele nekvalificiranega člana "Quousque tandem -?" sedaj lepo molči ter nima niti poguma, da bi zdravil rane, katere je on zasekal znova slovenskemu narodu. No zgodovina slovenskega naroda bode tudi ta dogodek zabeležila ter pomnila, kako je neka stranka na Slovenskem avtoritativno dajala orožje najhujšim nasprotnikom slovenskega naroda in posebno tudi vsega avstrijskega Slovanstva."⁴⁹

V avstrijskem, predvsem nemškem časopisju, so podraške dogodke seveda obravnavali predvsem v smislu protiavtstrijskega in proticerkvenega panslavizma, to je bila tudi priložnost za protidržavno označevanje Slovencev in vseh Slovanov. Časnik Slovenec opozarja prav na ta vidik škodljivosti podraških dogodkov ter na neodgovorno in za Slovence škodljivo poročanje domačega liberalnega časopisja. "Tudi ta dogodek naši nasprotni listi uporabljajo proti Slovincem; govore in pišejo namreč o porusenju kranjske dežele, o panslavizmu, ki pridobiva vedno več realnih tal. Vemo, da to ni res, toda židovski listi po tem ne vprašajo; vendar dosegli bodo svoj namen: Slovenci bodo počrnjeni na najvišjem mestu kot panslavisti, kot rusofili, katerim treba ostreje stopati na noge; nasledek bo: da bo "železna roka" vedno huje pritiskala Slovence. In kdo bo nosil krivdo? Tisti list, ki je temu dal povod, škodoželjno obesil vso stvar na veliki zvon in ni imel besedice, da bi bil grajal kot katolik nepremišljen korak zapeljanih Podražanov marveč hujskačem z vsem svojim vplivom dajal moralno podporo.

Z ozirom na vse to kličemo onim gospodom, ki imajo veljano besedo, pa tudi odgovornost pri "Slovenskem Narodu" in "Slovanskem Svetu", resno besedo: "Quousque tandem - ?"⁵⁰

V istem uvodniku pisec obtožuje Slovenski narod in Slovanski svet poveličevanja Rusije in pravoslavja ter pravi, da so prav v tem Podražani našli podlago za svoje "razkolništvo". "Toda ne le v verskem, tudi v političnem oziru zna biti ta

⁴⁹ *Slovanski svet, 25. 11. 1889.*

⁵⁰ *Slovenec, 12. 10. 1889.*

dogodek Slovincem v veliko kvar, posebno ker se govori, da se enaka agitacija vrši tudi po drugih krajih. Vsakdo ve, kako so napete razmere med Avstrijo in Rusijo. Nemci nete to napetost in vsako najhujše gibanje Slovanov v Avstriji slikajo v višjih odločilnih krogih kot panslavizem, kot grozno uporno pošast.⁵¹ Politične posledice, ki jih Slovenec opisuje, so bile dejanske predvsem zaradi prevladujočega prepričanja o nemoči slovanskega prodora, v boju proti tuje-rodnim (nemškimi, italijanskimi) političnim elitam, in prepričanja o nujnosti kompromisov z njimi.

Izven polemično začrtanih člankov ljubljanskega časopisja spremlja tržaška *Edinost*, glasilo istoimenskega liberalno usmerjenega društva, dogajanje v Podragi s precejšnjo časovno distanco. Tu ni bojazni pred posledicami, ki jih opisuje Slovenec. Članki v *Edinosti* so zaradi stalne protislovenske gonje italijanskega časopisja velikokrat še nacionalistični oziroma protitalijanski, ne pa tudi proticerkveni. 19. oktobra 1889 *Edinost* piše, da daje prestop Podražanov v pravoslavje "povod nemškimi in laškimi časniki sikati svojo jezo in gnjev nad Avstrijske Slovence ter kliče vlado na pomoč pri očitnej velezdaji in panslavizmu." V nadaljevanju navaja pisanje "Istrie", ki se, kot pravi pri obravnavi te zadeve, z "nečuvveno nesramnostjo zaganja v slovansko duhovščino na Primorskem, ki jo imenuje edini vzrok temu prestopu. Članek, polen laži, sumničenja, nesramnosti in blata na vse, kar je slovansko, zaključuje se takole: Dogodek v Podragi – čeprav bi se začasno zadušil – ne ostane osamljen, mi lahko pričakujemo, da se bode ponovil po več krajih na kmetih, ko pride za to goden položaj. ..."⁵² Iz citatov italijanske "Istrie" v *Edinosti* je razvidno, da so tudi italijanski krogi v dogodkih, kot je podraški, videli nevarnost in celo pravilno ocenili, da dogodek ne bo ostal osamljen in da se bo ponavljal drugod.⁵³ *Edinost* ni zadovoljna z zadržanjem tržaškega škofa Flappa. Očita mu, da drži z "Lahi" v škodo Slovanov in v skladu s tem piše, da naj bi bili slovanski duhovniki (zanj) učitelji nevere, mestno italijansko razumnštvo pa stebri katoliške cerkve in njeni pravi učeniki. Pri tem daje opazko, da so Italijani vzgojeni za bogokletje, in jo podkrepi z

njihovim oboževanjem Giordana Bruna⁵⁴, "znane prekuca in trosilca nevere". Dodaja še, da so očitni nasprotniki "sv. očeta Papeža in sramotila sv. katoliške vere sploh, oboževalci Garibaldija itd. itd."⁵⁵

Edinost o podraških akterjih piše s stališča obrambe slovanstva in se pri tem norčuje iz oblasti, ki hoče Podražane pokoriti z vzvodi represije. "Ivan Božič, ki je bil nedavno zaprt vsled znanih dogodkov v Podragi, je bil zopet izpuščen iz zapora. Kakor znano, zatožili so ga, da je strasten ruski agitator in razširjevalec panslavističnih nazorov. Sumili so ga, da je v tajni zvezi z nekaterimi nevarnimi 'panslavisti', katerih samo ime bi moralo prestrašiti mirne prebivalce tukajšnjih dežel. No, sodna komisija, ki je prišla v Podrago, da preiskuje in najde množico 'panslavistov' in cele kupe rubljev; ko je natanko preiskala vse kmetske hiše, čijih gospodarji so se smatrali za panslaviste, našla je ... da je prišla v Podrago brez vzroka. Te črne živali – panslavisti, ti presneti zveneči rublji, vodili so komisijo za nos, ker je prišla v Podrago .... ne da bi jih iztaknula. Glasoviti podraški proces se je spremenil na ta način v ničlo in nekateri slovanožrci so se kruto prevarili."⁵⁶

Pričujoči citat slikovito razkrinka panslavistično nevarnost, ki so jo v očeh oblasti dobili podraški dogodki.

Panslavizem in rusofilstvo na Slovenskem sta bila nadomestek za pomanjkljivo nacionalno mitologijo – romantično podlago slovenskega nacionalnega gibanja. Ideje slovanstva so na eni strani krepile sodelovanje med slovanskimi narodi, predvsem znotraj monarhije, po drugi strani pa so ekstremi povzročali razdore na domačem političnem prizorišču, še bolj pa so bili škodljivi kot orožje v rokah nasprotnikov slovanskih narodov.

Podražani se niso mogli sprijazniti s tem, da so cerkveno podrejeni sosednji rivalski vasi. Kaže, da so bili od svojih vikariatskih sosedov pogosto deležni zasmehovanja, posebej po neuspešnih pravih glede bere in popravila zvonika, zato se tudi niso hoteli udeleževati procesij v Šentvidu. Lastna župnija je imela zanje pomen

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Edinost*, 19. 10. 1889.

⁵³ Najbolj razvpit primer "podraške dediščine" je bil verški upor v Ricmanjli pri Trstu v začetku 20. stoletja.

⁵⁴ V Italiji se je v tistem času ob postavitvi spomenika Giordanu Brunu v Rimu sprožila proticerkvena dejavnost

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Edinost*, 30. 11. 1889.

prestiža. Njihov spor s cerkveno in preko te tudi s posvetno oblastjo nima religioznih temeljev, odraža pa religiozno stanje, vrednotenje in umevanje vere takratnih Podražanov. Ljudsko dojetje katoliške vere je v tem primeru pravzaprav idejna podlaga za potek podraškega dogodka in morda tudi vzrok, da so se do vere obnašali "kot do zunanje obleke, ki jo lahko vsak dan menjaš".⁵⁷ Tega so se gotovo zavedali tudi Podražani, ne glede na to, kakšni katoličani so bili. V istem časopisu jim 23. oktobra pisec, ko razglablja o vzrokih njihovega početja, očita, da je v njihovih očeh več vredno pol mernika pšernice kakor sveta vera.

Cerkev na Slovenskem in v ostalih avstrijskih deželah izgublja duhovni monopol, ki je v pretežni meri deloval tudi kot vdanost odločitvam cerkvene hierarhije. V tem primeru je razvidno, da volja cerkvene oblasti za Podražane ni absolutna; v nekem smislu to pomeni relativen odnos do cerkvenih predpisov, oziroma nesprejemanje cerkvene avtoritete v popolnosti. Cerkev se je na podlagi politike Svete stolice in lastnih izkušenj v tistem času približevala vernikom na alternativne načine in prisluhnila njihovim potrebam. Želje (pozneje so prerasle v zahteve) Podražanov je sprejela z razumevanjem do prosilcev in hkrati nejevoljo, ker so, posebej potem ko se je spor zaostрил z odpadom v pravoslavje, grobo posegale v cerkveni red.

Podraga je bila konec 19. stoletja povprečna katoliška vas. Vaščani so bili katoliki, hkrati pa tudi pripadniki določene lokalne skupnosti. V primeru spora s cerkveno oblastjo postavijo za vest lokalne skupnosti – vasi, ki ima eksistenčni pomen, nad zavest duhovne pripadnosti katolištvu. Še več, z vero celo trgujejo za potrebe lokalne skupnosti – podraške občine.

Cerkvena in posvetna oblast sta močno pohiteli z ureditvijo razmer glede župnij v zgornji Vipavski dolini. Ustanovitev več župnij lahko pomeni, da so hoteli pokazati na načrtnost svojega ukrepa in zmanjšati učinek podraške grožnje z odpadom, po drugi strani pa so rešili razmere "v paketu" tudi zaradi pravočasne zaježitve podobnih zahtev, ki bi se zgledovale po podraški. Želje ali zahteve po samostojnih župnijah so v okoliških vaseh že obstajale. Pomemben vpliv na nastajanje novih župnij in sploh spremembe v cerkveni teritorialni ureditvi je imela država. Dr-

žavna politika si je tudi po preklicu številnih cerkvenih reform Jožefa II. prizadevala racionalizirati cerkveno teritorialno ureditev, saj so sredstva za plače župnikov, v primeru premajhnih dohodkov župnije, dopolnjevali iz državnega verskega zaklada.

V podraškem sporu se kot element ljudske religioznosti kaže vera sama, in sicer kot tuzemska paradigma. Tako razumevanje vere je sestavni del procesa sekularizacije slovenske družbe. Cerkev in njen predstavnik na vasi, duhovnik, izgubljata splošni vpliv podprt z avtoriteto države. Podraga leta 1889 je primer skokovitega, konfliktnega koraka na poti laizacije podeželja.

Zusammenfassung

"Abfall zur Orthodoxie, das heißt, zum Schisma!"

Podraga erhielt mit der Einrichtung eines Benefiziums im Jahre 1758 einen eigenen Geistlichen, mußte aber noch immer einen Teil der Abgaben und Beiträge bei verschiedenen Anlässen an den Vikar von Šentvid abführen.

Der Kampf der Bewohner von Podraga um eine selbständige Pfarrei mit Sitz in Podraga begann kurz nach der Einrichtung einer selbständigen politischen Gemeinde, die nach der Auflösung der Illyrischen Provinzen im Jahre 1813 und dem Zerfall der französischen Bürgermeisterverwaltung (mairie) eingerichtet wurde. Die wiedereingesetzte österreichische Obrigkeit änderte die Ordnung und weitete die selbständige Bürgermeisterverwaltung auch auf kleinere Dörfer aus.

Die politische Obrigkeit bedeutete aber nur einen Teil der dörflichen "Selbständigkeit". Podraga war in kirchlicher Hinsicht immer noch Šentvid untergeordnet, deshalb war es bei der Doppelherrschaft dieser Zeit mit der Autonomie nicht zum besten bestellt. Sicher war die politische Eigenständigkeit zumindest die Grundlage für die Forderungen auch auf kirchlichem Gebiet. Die Bewohner von Podraga bemühten sich 39 Jahre lang mit verschiedelten Bittgesuchen und auch eigenmächtigen Handlungen um größere Selbständigkeit, was zu erreichen ihnen auch die Kirchenobrigkeit durchaus Hoffnung machte. In der Zeit der größten Bemühungen in diese Richtung, im

⁵⁷ *Slovenec*, 28. 9. 1889.

Jahre 1889, wollten die Bewohner des Dorfes Podraga nichts zur Reparatur des "vom Blitz Gottes verformten" Glockenturms der Vikariatskirche in Šentvid beisteuern. In dieser Zeit befaßte sich die weltliche Obrigkeit auch mit der Klage des Vikars von Šentvid wegen des Boykotts der kirchlichen Abgaben - so liest man für die beiden Jahre 1888 und 1889. Beide Fälle wurden zugunsten des Vikars entschieden. "Das Unrechtsurteil" überzeugte die Bewohner von Podraga "endgültig" davon, daß radikale Gegenwehr am Platze sei - der Abfall vom Katholizismus und der Übertritt zum orthodoxen Glauben. Damit spielten sie den stärksten Trumpf aus, der im heißen Herbst 1889 den Widerstand der weltlichen und der kirchlichen Obrigkeit beugte, sodaß die Bewohner von Podraga in den kaum zwei Monaten des "Schismas" mehr erhielten, als sie ursprünglich gefordert hatten.

Die slovenische Nationalbewegung, die im 19. Jahrhundert schnell aufkeimte, fand eine Ergänzung zum schwachen nationalen Mythos im Slaventum bzw. im Pan slavismus (Russophilie), die katholische Lesart machte natürlich bei Glaubensdingen halt, die liberale dagegen erstreckte sich auch auf dieses Gebiet. Trotz der Originalität des Podrager Kampfes um die Selbständigkeit ihrer Pfarrei war gerade die Denkart, welche die slovenische liberale Presse in den achtziger Jahren des vorigen Jahr-

hunderts verbreitete, die ideelle Grundlage der Entscheidung für die Orthodoxie. Die Berichterstattung über die Ereignisse in Podraga erhielt bereits zu Beginn den Charakter einer Zeitungspolemik in den bereits eingefahrenen Bahnen der liberalen und der katholischen Seite. Da die Gegner der Slaven in der Monarchie den Pan slavismus als antikirchliche und antistaatliche Idee brandmarkten, fand die Podrager orthodoxe Episode in ganz Österreich-Ungarn, und sogar darüber hinaus - bis nach Rußland - ihr Echo. Deshalb galt den Bewohnern von Podraga auch in so starkem Maße die Aufmerksamkeit der kirchlichen und weltlichen Obrigkeit auf Landes- und sogar Reichsebene.

Der Aufstand des Jahres 1889 und das eigentümliche Verhältnis, das die Podrager Gemeinde zu den Geistlichen und zur Kirche hatte, reiht sich ein in den unaufhaltsamen Prozeß der Laisierung der Gesellschaft, der in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts auch die slovenische Landbevölkerung erfaßte. Diese Entwicklungslinie setzte sich bis zum ersten Weltkrieg fort. Später, nach der italienischen Okkupation, veränderten sich die Verhältnisse aufgrund des Denationalisierungsdrucks wesentlich, der Geistliche erhielt eine verbindende, die nationale Identität verteidigende Rolle, und der Prozeß der Säkularisierung verlief in umgekehrter Richtung.